

ІНФОРМАЦІЙНІ ВПЛИВИ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЧЕСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ)

Постановка проблеми. Гібридні атаки з використанням пропаганди і фальшивих новин, які активно впроваджуються підконтрольними РФ інформаційними центрами з території країн ЄС, зараз становлять неабияку загрозу не тільки для України в контексті поширення неправдивих даних щодо процесів у нашій державі, а й безпосередньо для населення країн Євросоюзу, які є кінцевими споживачами такої інформації.

На прикладі зафіксованих європейськими фахівцями численних фактів втручання Росії у перебіг виборів у Франції та Німеччині, хакерських атак на соціальні мережі Великобританії в ході суспільного обговорення та під час референдуму щодо виходу країни зі складу ЄС можна констатувати, що інформаційна присутність пропагандистських структур РФ мала чи не вирішальне значення при визначенні курсу європейської політики, що став передвісником «брексіт», а також зростання рейтингів європейських популістів напередодні важливих політичних процесів у деяких країнах.

Саме ж питання застосування Російською Федерацією інформаційних впливів з території країн Євросоюзу, метою яких є як внесення протиріч між окремими країнами, так і просування власних інтересів з позиції конкретної держави, потребує додаткового опрацювання й узагальнення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що питання визначення інформаційних впливів усе частіше стає предметом досліджень науковців. У вітчизняній юридичній літературі науковим розвідкам окремих питань цієї проблематики в різні часи приділяли увагу такі фахівці, як Л. Компанцева, В. Остроухов, В. Панченко, М. Присяжнюк та інші. Частково питання розкривалося авторами у попередніх дослідженнях [1]. Серед зарубіжних авторів виокремлюємо роботи таких вчених, як Д. Альбарракін, Л. Боде, Е. Врага, І. Велез, К. Джеміесон, С. Джонс, Ф. Дівіна, Д. Флорес Мічел, М. Чан [2–4] та інших.

Метою цієї статті є розкриття засобів та методів російської інформаційної пропаганди у країнах ЄС на прикладі Чеської Республіки.

Виклад основного матеріалу. Проблема російської інформаційної присутності та поширення дезінформації, вигідної Кремлю, в країнах Євросоюзу існує уже доволі тривалий час. Активний медіа-супровід світових та європейських подій з боку РФ виник задовго до анексії АР Крим та військової агресії Росії на Сході України. Телебачення і друковані ЗМІ, підконтрольні РФ, використовувались із середини 2000-х років, а особливого поширення набули напередодні та під час грузинсько-російського збройного конфлікту у серпні 2008 року. Аналогічно традиційним ЗМІ запровадження з метою маніпуляцій новітніх інформаційних технологій (соціальні мережі, інформаційні сайти, блоги тощо) відбувалось фактично після їх запуску та попередньої адаптації у російському медіа-просторі.

Згідно з матеріалами дослідження, опублікованого у березні 2016 року на шпальтах німецького видання Frankfurter Allgemeine Zeitung, західні спецслужби склали своєрідний рейтинг країн, що найбільш вразливі до російської пропаганди. За інформацією видання, за цим рейтингом найбільш вразливими визнані три держави: Чеська Республіка, Австрія й Угорщина [5]. Найменш вразливими до впливу російської пропаганди у Росії визнають Велику Британію, Естонію та Данію.

Росія свідомо проштовхує пропаганду і сприяє розвитку політичних сил усередині країн ЄС, які налаштовані скептично щодо майбутнього Євросоюзу, для того, щоб «вбити клин» між країнами ЄС. Як приклад видання наводить активність ультраправих в Угорщині (партія Йоббік) і правої популістської Партії свободи в Австрії. Зокрема,

політики австрійської Партії свободи Йоханнес Хюбнер і Йоганн Гуденус виступали за визнання анексії Кримського півострова в березні 2014 року [5].

Аналіз інформаційних маніпулятивних впливів російської медіа-пропаганди у країнах ЄС у попередні роки вказує на чітке дотримання принципу багатомовності у поширенні одного й того ж повідомлення на різних ресурсах і у різних країнах. Тільки в період з жовтня 2015 по липень 2016 року громадські експерти, що працюють над виявленням фактів пропаганди з боку РФ, зафіксували понад півтори тисячі матеріалів, що містять дезінформацію, які були ними виявлені в місцевих проросійських ЗМІ на території ЄС. При цьому представлена ними добірка включає в себе матеріали на 18 мовах. Це свідчить про те, що кількість країн, які стали метою кампанії по дезінформації з боку Російської Федерації, з кожним роком тільки зростає. З огляду на масові повідомлення російською мовою стає очевидним, що російська кампанія з дезінформації спрямована першочергово на російськомовні меншини в багатьох країнах, розташованих далеко від кордонів Росії.

Другою мовою-посередником, матеріали на якій широко представлені у дослідженні, є англійська. Серед англомовних ЗМІ можна виокремити не тільки телеканал RT (раніше відомий як Russia Today) і міжнародне інформаційне агентство Sputnik, але і більше двох десятків менш відомих ресурсів: другорядні веб-сайти, блоги і т. д. [6].

Проросійська кампанія з дезінформації з використанням інших мов представлена меншою мірою, тим не менш, є матеріали голландською, французькою, італійською, норвезькою, польською, румунською, сербською, іспанською, шведською, українською та іншими мовами. Незважаючи на їх незначну аудиторію, негативний вплив від поширення неправдивої інформації з позиції країн ЄС не можна недооцінювати: як показує аналіз, ці сайти є джерелом інформації для ЗМІ, орієнтованих на поширення дезінформації на різних мовах.

Водночас саме російська, англійська та чеська – три найбільш часто використовуваних мови матеріалів із «фейковими» новинами. Зокрема, співробітники експертно-аналітичного центру «Європейські цінності» в Празі систематично відзначали, що чеські проросійські ЗМІ часто звертаються до англомовних конспірологічних сайтів, таких як, наприклад, whatdoesitmean.com, при підготовці своїх власних матеріалів [6].

У липні 2017 року експерти з Чехії, Угорщини, Молдови, Польщі, Словаччини та України (команда StopFake) підготували дослідження «Інформаційна війна в інтернеті. Викриття і протидія прокремлівській дезінформації в країнах Східної Європи». У ньому проаналізовано комплекс засобів, які Кремль використовує для маніпулювання громадською думкою – щоб впливати на політичне, соціальне та ділове середовище в країнах Вишеградської четвірки, України та Молдови.

Зокрема, з початком військової агресії РФ проти України участь у дезінформаційних кампаніях у Чехії беруть близько 40 місцевих інтернет-ресурсів, а також інші канали поширення інформації (такі, як Facebook або YouTube). Найбільш повторюваними сюжетами на чеських каналах дезінформації були і є проблеми, пов'язані з мігрантами з арабських країн, і небезпека ісламізації Європи.

Особлива увага приділяється випадкам насильницьких дій, скоєних мігрантами в містах Європи, радикальному ісламізму і терористичним атакам. Міграційна криза часто подається у вигляді запланованої конспіративної змови глобальної еліти або як демонстрація неспроможності європейського політикуму знайти ефективне вирішення проблеми.

Ще однією популярною темою є критика західної політичної еліти, яка заснована на двох моделях: політика США подається як агресивна, войовнича і загрозна для миру в усьому світі. А політика ЄС описується слабкою, наївною й ідеологічно упередженою. Серед інших популярних наративів – військова криза в Україні.

Позитивні наративи щодо Росії присутні не так часто. Конспіративні веб-ресурси і YouTube-канали показують Росію як головного опонента агресивній політиці США,

символ стабільності. Альтернативні медіа в основному згадують Росію у зв'язку з неполітичними подіями, а саме науковими і спортивними досягненнями. Коли ж мова заходить про російську політичну еліту, зокрема президента, їх подають спритними державними діячами. Досить часто зустрічаються матеріали, в яких Росія подається в ролі жертви західної агресії [7].

У контексті аналізу інформаційних впливів РФ у медіа-просторі Чеської Республіки доцільно також розглянути аналогічні дії РФ у сусідній Словаччині, яка до 1 січня 1993 року спільно з Чехією перебувала у складі однієї держави – Чехословаччини.

Дослідники виокремлюють такі головні канали поширення проросійських тез у Словаччині. Насамперед, це веб-сторінки, що містять переклади статей з російських ресурсів. Для Словаччини особливо цікавий аспект подібності між словацькою та чеською мовами. Тож значна частина статей для Словаччини або перекладена з чеської мови, або просто публікується чеською мовою, без перекладу. Важливо відзначити, що проросійські наративи тільки в обмеженій кількості проникають в топові медіа Словаччини. Топ-медіа часто звітують про діяльність російських ЗМІ в регіоні. Наприклад, у березні 2017 року була опублікована новина про співпрацю головного словацького прес-агентства TASR із російським державним агентством Sputnik. Але через великий суспільний і медійний резонанс TASR скасувало цю угоду. Незважаючи на такий резонанс, великий відсоток аудиторії в Словаччині досі надає перевагу конспіративним та альтернативним медіа, ігноруючи традиційні топ-медіа.

Окремі автори статей словацьких ЗМІ менше приділяють увагу теоріям змов. Значно більше матеріалів присвячено темі відносин Росії і НАТО, повністю ігноруючи події всередині самої Росії. Міжнародна політика Росії в основному описується як правильна і корисна. Російське вторгнення в Україну подається як «рука допомоги російськомовній меншості, котру обмежують». Війна в Сирії показується як війна проти радикального тероризму – навіть незважаючи на звинувачення в допомозі режиму Башара Асада і бомбардування невійськових цілей. ЄС і його інститути показуються як занепалі й опановані хаосом.

Прокремлівські ЗМІ фокусуються на негативних новинах – протестах, політичних скандалах, гучних відставках – щодо ЄС і Заходу, ігноруючи успіхи і досягнення. Статті часто фокусуються на дебатах про вихід країни з ЄС, пропонують альтернативи членству в НАТО (нейтралітет) [7].

Як зазначає у своїй статті керівник відділу «Світ» на сайті видання «LB.ua» Ігор Соловей, технології маніпуляцій, які використовують проросійські канали у згаданих країнах, різноманітні, але типові. Конспіративні новинні веб-сторінки, Facebook-сторінки і YouTube-канали публікують теорії змов (за підтримки емоційного стилю викладу думок), відверто сфальсифіковані або спотворені тексти, вирвані з контексту фотографії, заяви сумнівного походження і (або) невстановленого авторства. Тексти містять загальні або поспішні висновки про певні явища, засновані на індивідуальних прикладах, нечіткі або недоступні дані для перевірки джерела, різні узагальнення. Або ж публікуються думки невідомих раніше «експертів», яких подають як авторитетів для надання більшої значущості. У текстах допускається однобока інтерпретація – некритичний погляд на подію, вигідний одній зі сторін. З іншого боку, медіа адаптують, на перший погляд, об'єктивні новини з метою маніпулювання цільовою аудиторією. Проте загальна методика маніпуляції є однаковою для всіх проаналізованих каналів. Це гра на негативних емоціях цільової аудиторії. Якщо ж мова заходить про дезінформаційні канали в соціальних мережах, то впливові проросійські сторінки мають тенденцію до приховування своїх ідеологічних позицій і подають себе як альтернативні канали новин. Тільки після аналізу контенту цих сторінок можна встановити, що більшість таких сторінок поширюють зарубіжні новини виключно з проросійського погляду [7].

До схожих висновків, в контексті російської інформаційної експансії проти України, приходимо, аналізуючи матеріали дослідження, проведеного чеськими експертами. Зокрема, у серпні 2015 року у Празі група відомих чеських політичних оглядачів проаналізувала російську інформаційну політику на території Чехії. Один із членів аналітичної групи, відомий чеський журналіст і політичний оглядач Йозеф Паздерка, дав розгорнуте інтерв'ю для «Радіо Свобода» під назвою «Протистояти російській пропаганді Україна зможе якісними і незалежними ЗМІ».

Зокрема, Й. Паздерка відзначає, що у питанні інформаційної пропаганди на шкоду Україні Росія протягом останніх років сформувала відносно обдуману систему ЗМІ, якими керує держава і з якими поєднані інші організації. Саме вони заповнюють своєю інформацією, російським поглядом на події весь інформаційний простір, подають російську версію подій, а також дуже часто, особливо останнім часом, активно використовують чи навіть зловживають соціальними мережами і ЗМІ для поширення неправди і брехні [8].

Одним із прикладів використання чеських інтернет-ресурсів та громадських об'єднань праворадикального спрямування в інтересах РФ, зокрема, – популяризації та легалізації так званої «ДНР», визнаної терористичною організацією в Україні, стало масове тиражування у березні 2016 року інформації про начебто плани чеської громадської організації (ГО) «Народне ополчення» відкрити в Чехії культурний бізнес-центр «ДНР». Як повідомляли у своїх інформаційних випусках російські мас-медіа, про зазначені наміри нібито заявила співголова чеської організації Нела Ліскова, яка прибула з візитом до самопроголошеної «республіки». Вона також заявила, що відкрити такий центр можна буде уже найближчим часом. Крім того, було заплановано підписання меморандуму про співпрацю між «Národní domobrana» («Народне ополчення») та молодіжною організацією т. зв. «ДНР» «Донецька республіка». У той же час усі дані свідчать про ситуативне створення зазначеної ГО під кураторством спецслужб РФ з метою саме популяризації так званої «ДНР» у чеських мас-медіа з ретрансляцією іншими європейськими ЗМІ. Зокрема, було встановлено, що чеська громадська організація «Народне ополчення» має нетривалу історію. Основні документи, пов'язані з її діяльністю, датуються січнем–лютим 2016 року. Тільки на початку лютого 2016 року була створена сторінка організації у Facebook, яка налічує менше 7,5 тис. підписників, що може свідчити про її ситуативне створення під конкретну «спецоперацію впливу».

Ще одним показовим прикладом інформаційної спецоперації РФ щодо трактування історичного минулого Чеської Республіки стала широко розтиражована російськими медіа стаття, опублікована на сайті російського пропагандистського телеканалу «Звезда» з нагоди чергової річниці подій 1968 року, – «Празької весни», коли контингент радянських військ увійшов на територію Чехословаччини і збройно придушив народне повстання, тим самим окупувавши територію суверенної країни. Зокрема, 21 листопада 2017 року на сайті «Звезда» з'явилася стаття під назвою «Чехословаччина повинна бути вдячна СРСР за 1968 рік». Автор Леонід Масловський стверджував, що радянська окупація в Чехословаччині запобігла вторгненню Заходу і «зберегла більш ніж на 20 років життя в мирі та злагоді». Вказана публікація викликала неабияке обурення не тільки у рядових громадян Чехії, а й зумовила різкий демарш на адресу російських ЗМІ з боку президента Чехії Мілоша Земана, який до цього активно підтримував російську риторику, зокрема, щодо анексії АР Крим та подій на Сході України. Публікацію російського пропагандистського ЗМІ розкритикував також міністр закордонних справ Чехії Любомир Заоралек, який назвав її «нечесною інтерпретацією» та охарактеризував як «брутальну брехню».

Ще один крок, реалізований чеськими журналістами, – створення порталів, які збирають, аналізують та інформують чехів про російську інформаційну пропаганду в країні. Наприклад, веб-сайт «Hlídacíp Pes» – дослівно «Сторожовий пес», подає інформацію про російський вплив у різних сферах життя Чехії: від економіки до культури.

Одним із прикладів організації консолідованої системи протидії російській інформаційній пропаганді стало обговорення на саміті НАТО у Варшаві у липні 2016 року

відповідного документу, який став частиною комунікаційної стратегії країн-учасників та партнерів Північноатлантичного альянсу.

Зокрема, в тексті документу йдеться про необхідність створення «стратегічних текстів, які приведуть у відповідність слова і дії та будуть відповідним чином адаптовані і резонуватимуть зі всіма аудиторіями, а також протистоятимуть розповідям супротивника».

Згідно з новим документом стратегічні комунікації НАТО передбачають координацію різних засобів інформування ЗМІ і громадськості, а також так звані психологічні операції, щоб впливати на громадську думку та заручитися підтримкою для проведення політики та операцій Альянсу [9].

Висновки. Гібридна війна в Україні привернула увагу не лише європейців, але й світу до політичного, медійного і соціального феномену, яким є інформаційна війна Росії проти України, і ширше – сучасна російська пропаганда, яка нині вже кинула виклик всьому демократичному світові, впливаючи на формування громадської думки, на погляди людей, особливо молоді.

На фоні триваючої з боку Росії інформаційної війни, вітчизняний інформаційний потік залишався перевантаженим внутрішніми інформаційними кампаніями, інспірованими ззовні. Водночас вітчизняними владними структурами у взаємодії із засобами масової інформації практично не застосовуються механізми якісного і швидкого поширення потрібної інформації за межі нашої країни щодо найбільш важливих внутрішніх та зовнішніх процесів, які б дали змогу нівелювати негативний інформаційний вплив з боку проросійських медіа за кордоном. Мова насамперед про «гучні» інформаційні приводи, поширювані Росією через підконтрольні іноземні медіа, – «відсутність» видимих прикладів боротьби з корупцією в Україні і «невдалі» спроби української влади впроваджувати реформи в державне управління.

РФ багаторазово використовувала політичну ситуацію в Україні як інформаційні приводи. Загалом, окрім ситуативного розпалювання міжнародної та релігійної ворожнечі, російські ЗМІ у Європі також сконцентровані на просуванні інших ключових тез щодо України: «відсутності ефективних змін в економіці країни та зубожіння населення», «продовження громадянської війни на території України» і «марних спроб України інтегруватися в Європу».

Аналіз інформаційного контенту, поширюваного проросійськими та контрольованими з РФ медіа-ресурсами, які діють за межами Російської Федерації і спрямовані першочергово на громадян європейських країн, свідчить про цілеспрямовану і добре сплановану інформаційну експансію з метою створення негативного для України інформаційного поля.

Це, в свою чергу, потребує як відповідних кроків з боку української влади, так і запровадження спільних з європейськими партнерами програм, спрямованих на нівелювання негативних наслідків, зумовлених російською інформаційною експансією.

Подальші дослідження авторів будуть спрямовані на розробку нових підходів до протидії зовнішнім інформаційним впливам.

Список використаних джерел

1. Марущак А. І. Щодо протидії використанню Інтернет-ресурсів для поширення антиукраїнської інформації [Електронний ресурс] / А. І. Марущак // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. матеріалів VIII наук.-практ. конференції (м. Київ, 30 березня 2018 р.). – К. : НА СБ України, 2018. – С. 238–240. – Режим доступу : <http://academy.ssu.gov.ua>.
2. Frau-Meigs, Divina, Irma Velez, Julieta Flores Michel (eds). 2017. European Public Policies on Media and Information Literacies in Comparative Perspective. London: Routledge, 2017.
3. Chan, M. P. S., Jones, C. R., Jamieson, K. H. & Albarracin, D. (2017) Debunking: A meta-analysis of the psychological efficacy of messages countering misinformation. *Psychological Science*. 28 (11), 1531–1546.
4. Vraga, E. K. & Bode, L. (2017) I do not believe you: How providing a source corrects health misperceptions across social media platforms. *Information, Communication & Society*. 1-17 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://doi.org/10.1080/1369118x.2017.131388>.

5. Manipulation Aus Moskau: Russlands geheimer Feldzug gegen den Westen [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.faz.net/aktuell/politik/fluechtlingskrise/putin-manipuliert-gezielte-medienkampagne-gegen-deutschland-14117555.html>.

6. Зведена таблиця огляду дезінформації (жовтень 2015 – липень 2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://euvsdisinfo.eu/>.

7. Як працює російська пропаганда у Східній Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukr.lb.ua/>.

8. Протистояти російській пропаганді Україна зможе якісними і незалежними ЗМІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukrainian.voanews.com/a/ukrainians-vs-russian-propaganda/2936313.html>.

9. NATO looks to combat Russia's «information weapon»: document [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.reuters.com>.

Аннотация. Гибридные атаки с использованием пропаганды и фальшивых новостей, которые активно внедряются подконтрольными РФ информационными центрами на территории стран ЕС, в настоящее время составляют серьезную угрозу не только для Украины в контексте распространения ложных сведений о процессах в нашей стране, но и непосредственно для населения стран Евросоюза, которые являются конечными потребителями такой информации.

Авторы на примере зафиксированных европейцами многочисленных фактов вмешательства России в ход выборов во Франции и Германии, хакерских атак на социальные сети Великобритании во время общественного обсуждения и референдума по выходу страны из состава ЕС, констатируют, что информационное присутствие пропагандистских структур РФ имели решающее значение при определении курса европейской политики, стали предвестником «брексита», а также обеспечили рост рейтингов европейских популистов накануне важных политических процессов в ряде стран. Целью этой статьи является раскрытие средств и методов российской информационной пропаганды в странах ЕС на примере Чешской Республики. Авторы определяют такие методы российской информационной пропаганды: четкое соблюдение принципа многоязычия в распространении одного и того же сообщения на разных ресурсах и в разных странах; активное использование английского языка-посредника; использование местных интернет-ресурсов; трансляция повторяющихся сюжетов, связанных с мигрантами из арабских стран, опасностью исламизации Европы, критикой западной политической элиты, военным кризисом в Украине; формирование образа России как главного оппонента агрессивной политике США, символа стабильности; фиксация на негативных новостях – протестах, политических скандалах, громких отставках – в странах ЕС и Западе, игнорирование успехов и достижений и т. д.

Авторы делают вывод, что гибридная война в Украине привлекла внимание не только европейцев, но и всего мира к политическому, медийному и социальному феномену, каким является информационная война России против Украины и шире – современная российская пропаганда, которая сейчас уже бросила вызов всему демократическому миру, воздействуя на формирование общественного мнения, взгляды людей, особенно молодежи.

Ключевые слова: гибридная война, дезінформація, інформаційні впливи, інформаційна пропаганда.

Abstract. Nowadays the hybrid attacks that use propaganda and fake news and are actively inculcated by the information centers under the control of Russian Federation on the territories of EU countries present serious threat not only to Ukraine in the view of disseminating false information about the events in our country but to the population of EU countries who are the final users of such information as well.

On the basis of examples fixed by the European representatives concerning a great number of facts when Russia interfered into the process of elections in France and Germany, hackers attacks on social networks of Great Britain during public discussions and referendum on Brexit, we ascertained that the informational presence of the RF propaganda schemes played the decisive role in choosing the European policy, presaged Brexit and ensured the growth of European populists rating on the eve of the important political processes in a number of countries. The aim of the article is to show the means and methods of Russian information propaganda in EU countries on the example of the Czech Republic. Such methods of Russian information propaganda as strict following the multilingual principle while disseminating the same information to different resources in different countries; active usage of English as a mediator; usage of local internet resources; broadcasting the reiterative stories about the migrants from Arab

states, the threat of Islamism for Europe, criticism of Western political elite, military crises in Ukraine; forming the image of Russia as the main opponent of aggressive US policy, the symbol of stability; focusing on the negative news, i.e. on protests, political rows, notorious retirements in EU and Western countries; ignoring the success and achievements etc. have been defined.

We came to the conclusion that hybrid war in Ukraine drew attention of not only the European population but of the whole world to political, media and social phenomena that is the information war of Russia vs. Ukraine and in broad aspect – to a modern propaganda of Russia which has already challenged the whole democratic world, with an impact on public opinion formation and views of young people.

Key words: hybrid war, misinformation, information influence, information propaganda.